Kulturni LISTI

OBČINE ŠOŠTANJ

ISSN 1581-8373
9 770158 183733

LETO XXVII
ŠT. 2
23. FEBRUAR 2023

List

Literarna refleksija

Pozor, prava poezija

PETER REZMAN

Nekje okrog letošnjega praznovanja pesnikove smrti je Zlatko Kraljič na svojem Facebook profilu objavil fotografijo samega sebe in pred svoje oprsje razprostrl množico risb. Pod fotografijo je pripisal: »Simpozij krokarjev«. Seveda Zlatko obožuje dela pokojnega Jožeta Tisnikarja, čigar krokarji so predniki njegovih zloveščih ptic. Predvsem zaradi hudomušnega podnapisa sem njegovo sliko še sam obesil na fejst bukov zid in vzel v roke njegovo poezijo, zbrano v knjigi *Achtung Auschwitz*, in to, kar berete zdaj, je odziv na branje njegove knjige. Refleksija je namenjena v prvi vrsti ljubiteljem literarne umetnosti.

Pisalo se je leto 2014 ali 2015, ne spomnim se več, kot se ne spominjam mnogih pomembnih datumov (pa čas vseeno teče po svoje naprej, ali naokoli; kdo bi vedel, kako teče čas?). Takrat je majhno skupino članic in članov literarnega društva Hotenja slavist in prevajalec Dušan Pirc odpeljal na izlet v Krakov, na Poljsko. Res se ne spomnim, katerega leta smo se »domače« poetese in poeti odpravili na dolgo pot, a bilo je zanesljivo, preden so me Hotenja začela cenzurirati. Obiskali smo Krakov in tam v nekem ljubkem, komornem gledališču na malem odru prebrali vsak nekaj komadov. Pirčeva kolegica in Dušan sta jih prevedla in lahko smo uživali v lastnih besedah, pretopljenih v blagoglasno in ušesom prikupno poljščino. Bila je zanimiva izkušnja, več dni je trajala in tudi tega ne pomnim več, koliko dni smo bili na potepu. Mi je pa dobro ostal v spominu zadnji dan, ki je bil poseben in čisto drugačen kot pretežno veseljačenje prejšnjih dni.

Zadnji dan smo na poti proti domu obiskali spominske in muzejske objekte koncentracijskega taborišča Auschwitz – Birkenau. Vnaprej sem vedel, da to ne bo prijetna izkušnja, zato sem se v zadnjem delu vožnje proti nekdanjemu taborišču spravil v posebno, zakonjeno stanje in si pri tem pomagal s podoživljanjem vtisov iz prvega obiska taborišča Mauthausen na severu Avstrije, blizu Linza. Tam je novembra 1942 dočakal svoj konec moj ded, mamin oče, Antona Pečečnika Domlnov Tonč iz Plešivca. Potem ko sem tam položil dlan na vrata krematorija in se dotaknil istega kosa železa, skozi katerega je zdrsnilo telo mojega prednika, še zadnjič v zemeljski podobi, sem se umaknil na plano in s pogledom objel pokrajino proti Bavarski, ki je rumeno žarela od cvetočega ripsa, kot mu je pravila mama. Tam so tisto daljno raztresli tudi pepel krematorija in vanj pomešan prah mojega starega očeta. Tri četrt stoletja kasneje je Zlatko Kraljić, najbrž z istimi občutki kot jaz, zapisal in objavil v pesniški zbirki *Achutng Auschwitz* ta dva verza:

Z glavo razbijam zid in zid se ne preda,
repična polja so poležana od prevelikega odmerka gnojila.

Spomnim se, da sem se od krematorijev ponižno umaknil na sam rob taborišča, ob visokem zidu sedel in se naslonil na črno kamenje. Majsko sonce je grelo moje misli, ki so segle do dedka, ki je tam z golimi rokami nosil kamenje po 186 stopnicah smrti iz kamnoloma Wienergraben na raven, kjer je bilo taborišče. To vzdušje, ki sem ga priklical v zavest, ko smo se pripeljali na muzejsko parkirišče v Auschwitzu, mi je pomagalo zamrzniti čustva na vsej poti skozi različne oddelke in kletke Hitlerjevega taborišča na Poljskem. Tiho in zadrgnjeno smo hodili po trpkih poteh, kjer na vsakem koraku stopaš tudi po pepelu in sajah, naloženih iz krematorijskih dimnikov, mimo mučilnic ljudi, kjer je lageraše raziskoval »angel smrti« Mengele, na kratko sem pokukal v celico, kjer je svoj konec dočakal sveti Maksimilijan Kolbe, darujoč svoje življenje v zameno za življenje sojetnika, očeta dveh otrok. Vse tiste grozljive poti in celice in podobe in neometano zidovje iz rdečih opek so se mi zdeli tako surrealistični, da jih nisem mogel vzeti čisto zares. Mučilne celice, tako bizarne; težko si je predstavljati, da so vanje v resnici zapirali žive ljudi! Zdi se, da sem se lahko samo tako, kot v nekakšnem transu, sprehodil z vodeno skupino po muzejskih poteh in obenem uspel ohraniti toliko prisebnosti, da sem lahko poslušal vodnika in doumel njegovo grozljivo pripoved.

Skoraj do konca ogleda mi je uspevalo vzdrževati občutek surrealističnosti, dokler nismo vstopili v velik siv prostor. Spominjal me je na nekakšno nedograjeno in pozabljeno čakalnico, kjer dolga kača ljudi čaka na vozovnice vlaka, ki vozi samo enkrat na mesec. Ljudje so se počasi, po polžje vrstili skozi prostor. Samo ena postava, visoka, rahlo sključena, malo plešasta nad čelom, a daljših las, z očali in bradico, kot kakšen Jože Tisnikar, se je malo stran od vrste ustavila, zagledana v dolgo, temno steno. Bil je Zlatko Kraljić, ki je prišel tja malo pred mano. Narahlo se je zibal naprej in nazaj in ta podoba presunjenega pesnika me bo tudi spremljala kot moreč spomin, ki se vrača v tihih nočeh in šepeče, da resnici ni mogoče pobegniti.

Takrat sem se obrnil v Zlatkovo smer in v hipu je presunilo tudi mene. Ves surrealizem se je v trenutku razblinil in zakrnel v strahu, da se bom pogreznil v velikanski, raztegnjeni kup človeških las, ki je bil navaljen za debelim steklom, tam, kjer sem prej zaznaval zgolj temno steno. Bil je šok, ob katerem se mora razbliniti vsak občutek neresničnosti in prizadelo me je do zadnjega tkiva človečnosti. Kot da se ves pogrezam v kup las pobitih in skurjenih ljudi. Stena je bila dolga kakih petnajst metrov, visoka dva, globine ni bilo mogoče videti, saj je bil prostor na oni strani stekla skoraj do stropa zasut z lasmi, ki jih je bilo škoda skuriti v krematoriju. Ostali so tam. Točno tisti lasje, ki so jih postrigli z glav živih ljudi tik pred smrtjo. Če ne bi bilo vmes stekla, bi se tam gotovo zgrudil od šoka. Zbežal sem ven, a vtis je šel z menoj, kot tudi prizor pesnika Zlatka Kraljića, ki je takrat, najbrž nezavedno, dobil navdih, če ne za celo zbirko *Achutng Auschwitz*, pa vsaj za pesem z naslovom ko padajo zvoki.

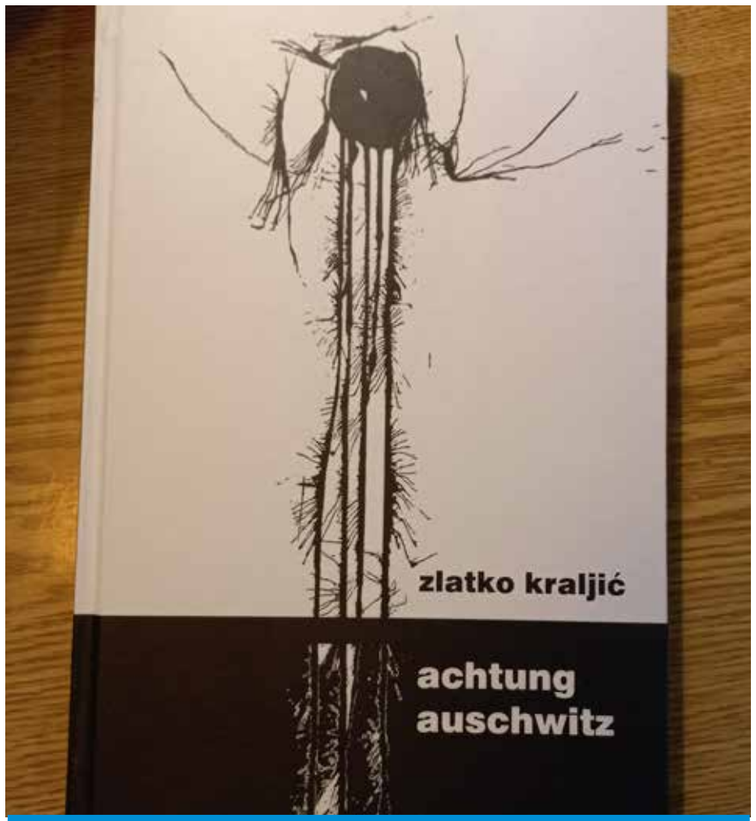

Foto osebni arhiv

zvoki so popadali v reko
in ustvarjali mehurčke.
mehurčki niso peli.
reka auschwitzkih upognjencev v vrsti čaka
krušne drobtine.
beli golobi kradejo.
denar je odplul po reki navzgor,
v Berlin,
za nove gradbene projekte.
drobtine so pojedli golobi,
ker so bili hitrejši.
jaz ne kljujem krušnih drobtin,
ker se letos postim.
umazana reka je izpljunila umazanega utopljenca.
vse je umazano,
tudi čevlji v auschwitzkih vitrinah.
tudi lasje so umazano mišjerjavi.
od ciklona B.
jebi ga.

Že dolga desetletja se vsakega februarja bojim, da se bomo enkrat vsi skupaj zadušili pod plazom vedno iste, nerazumno interpretirane Kajuhove poezije. Te nežne, krhke, pacifistične poezije, ki jo je ideologija krivično razpela na krila militantnih nacionalističnih krokarjev s krvavimi kremplji. Družba, ki je želela iz teh pesmi ustvariti ideološki mit, ne more razumeti ključnega sporočila nadarjenega mladeniča Karla Destovnika iz konca tridesetih let prejšnjega stoletja s tisto slutnjo, ki jo je tri četrt stoletja kasneje podoživel zreli pesnik Zlatko Kraljić, pretresen v velikem praznem prostoru, obdanem z izložbo, polno uplenjenih človeških las.

Foto osebni arhiv

Pesniki pesnikom

MILOJKA B. KOMPREJ

Branje

V čast slovenskega praznika kulture je bil v soboto, 4. februarja, izveden projekt Pesniki berejo pesnike, ki ga že nekaj let izvaja Šaleško literarno društvo Hotenja skupaj z ZKD Šaleške doline in še nekaterimi.

Pesniki so z branjem pričeli ob 10.00 na terasi pred velenjsko knjižnico, tako da je bilo slišati avtorsko poezijo in poezijo različnih slovenskih pesnikov tudi med nakupovalci na tržnici. Uvodoma je besedo prevzela **Tatjana Vidmar**, ki je prebrala nekaj misli iz uvoda v Hotenja 32, avtorja Nejca Robide. Takole pravi med drugim: Resnica ni in nikoli ne bo prišla na dan. Kdo je kaj mislil, kdo je komu kaj preveč rekel in kje sta se zlomila, vse to je potonilo v sajah vojne željnih, v hegemonizmu sveta. Lahko beremo še zdaj v Hotenjih o partizanih in se bojimo besed domobrancev, lahko še tako pazimo na uravnoteženost, a bo nekaj privrelo na dan. Na koncu so se med sabo pobijali znanci. Na koncu oznake, tablice, ideje, narodnost in barva oči nič ne štejejo. Na koncu štejejo netehtne besede tistih, ki ne bi smeli biti, kjer so. Na koncu štejejo besede. V nadaljevanju so brali **Dušan Pirc, Biserka Kraljić, Božena Tanšek, Milojka B. Komprej, Ramiz Velagić, Gregor Kraljić, Lado Planko, Zlatko Kraljić**, kot člani Hotenj in nekateri drugi, ki jih je privabil dogodek. Zbranim se je pridružil tudi direktor knjižnice **Drago Martinšek**. V preostanku dopoldneva jih je v rezervatu poezije sprejel pesnik in urednik Ivo Stropnik. Program se je ponovil in tudi tu so se jim pridružili ljubitelji slovenske poezije. Dopoldan se je zaključil v Šoštanju, recital je bil predviden v Kajuhovem parku, a so potem dogajanje preselili pred kulturni dom, kjer so se zbranim pridružili nekateri Šoštanjčani. Zazvenela je tudi Kajuhova poezija, slišati je bilo seveda tudi Prešerna, ki nas kot eden največjih slovenskih pesnikov nagovarja k ponosu in zavedanju pomena ohranjanja identitete naroda. Tudi in predvsem skozi poezijo.

Arhiv društva Hotenja

Kulturni paberki

Jože Napotnik, prijatelj v petih slikah za 85 let

Iz Šoštanja v Celovec, pod Goro

Oljko bije mu srce

JOŽE MIKLAVC

Jožeta Napotnika, Šmarčana, človeka vseh mogočih spretnosti, navez in namazanega z vsemi žavbami, sem spoznal že vsaj desetletje, preden si je drznil postaviti svojo drugo razstavo v Šoštanju. Bil je šarmer v vsem njegovem sijaju. Nekdo, ki je kot ustvarjalec reklamnih storitev v takratnem Gorenju počel vse živo. Bil je image tedanje »propagande«, iznajdljiv rokohitrec, iskriv v stikih in »pozabljiv« v povratnih dejanjih.

Službeno je deloval po vsej Šaleški dolini, po naši deželi in širni Jugi. Znanstva in povezave je imel razpletene kot »svoje male baze«, od koder je deloval kot dobro namazan mehanizem. V tistem času sem poznal tudi njegov ožji krog družine, kaj hitro pa tudi vse finte, katerih nadarjeni žongler je Jože bil. Pri delu vedno v »malem« zaostanku, na javni sceni in v ožji družbi prijazen ter prijeten v celotnem paketu, če mu je šlo vse po načrtih. Sprva mojster slikopleskar je kaj hitro prerasel vse svoje obrtne kolege in so-tovariše, saj je z izjemno sposobnostjo prilagajal in uveljavljal tudi neverjetni likovni in slikarski talent. Ko je še pred letom 1990 postavil prvo veliko razstavo svojih slikarskih del v Šmartnem ob Paki, ga je pozitivna kritika še spodbudila, mu dala krila, da je nekaj za tem, leta 1991, razstavljal še v avli Doma kulture v Šoštanju. Ob izjemnem sprejemu njegovih del, neki pomembnež je odkupil kar tri najboljše akrile na platnu, se je opogumil in s prav posebnim načrtom in povezavo s takratnim ambasadorjem Slovenije v Avstriji že leto kasneje razstavljal še v Mestni galeriji v Celovcu. Tudi to z namenom večje prepoznavnosti na kulturnem področju, da je po treh uspešnih predstavitvah pretežno zanj značilnih slik narave in starodobnih detajlov podeželja. Takrat je že s svojo drugo življenjsko sopotnico Milico razmišljal, da bi poslej deloval kot samostojni slikar podjetnik. Za to pa je bilo treba pridobiti status, ki bi mu odpiral še nove možnosti samozaposlitve. Po nekaj letih se mu je ta želja uresničila, saj mu je Ministrstvo za kulturo RS le podelilo status slikarja umetnika. Tisti čas, po letih 1995 in nadaljnjih 20 let, pa je sovpadal tudi z ustvarjanjem velikih odrskih scen za snemanje TV-koncertov za TV Slovenija, za koncerte in jubileje številnih ansamblov NZG, za jubilejne prireditve, gledališke predstave in samostojno slikarjenje za nepopisano množico ljubiteljev njegovih slik in karikatur. Za prireditelje na Dolenjskem je ustvaril zagotovo največjo giga sceno na platnu velikosti 42 x 12 m, ki so jo potrebovali za zabavno prireditev Kaj dela Dolen'c. Njegova obrtna dela aranžerstva in slikopleskarstva so bila po vsej Savinjski in SaSa regiji več desetletij (in še danes jih ne manjka) znanih »tabel-book« ob cestah in trgih, ki vabijo na prireditve in javne dogodke.

Jožeta in Milico Napotnik sem ujel v objektiv na Kredarici ob cerkveni zaobljubi za ljubezni do hribov in gora. Foto Jože Miklavc

Urednik knjige Ko oči slišijo Jože Krajnc o častnem občanu slikarju Jožetu Napotniku od blizu Foto Jože Miklavc

Jože Napotnik pa je svoj napredek na ustvarjanju velikih scen, mega-slikanja in ob oboževanju umetniške slave v tistem času povezoval še s televizijsko produkcijo, tako TV Slovenija, VTV Vašo televizijo ter nekaterimi drugimi prireditelji trških in vaških prireditev. Bil je eden in edini v vsej deželi, ki je vsaj dve desetletji in več prevladoval kot kreator simbolnih panoramskih slik in umeščanja fizičnih detajlov iz starega lesa in živega rastja (kulis), še zlasti je bilo znano sodelovanje z največjim gledališkim odrom Studenec pri Domžalah. To sta mu v veliki meri pomagala fizično ustvarjati znani super-tišler-sodar in kolar **Florjan Strmšek** in njegova velika ljubezen, soproga v drugem jarmu in tretjem ter zdaj četrtem življenjskem obdobju **Milica Napotnik**. Le Ona mu je na neki način dodajala veter v jadra njegove ustvarjalnosti, odpirala vrata v družabni svet in mnogotere planinske podvige. Vse to ga je dvigovalo in nosilo nekaj nad tlemi, da ni preveč občutil vse bolj krutega življenja neustavljivega staranja. Mlad po srcu pa kljubuje temu času še dan današnji in se po letih, desetletjih ne ozira kaj prida. »Kar je odmerjeno, to bo!« je s čopičem v roki in zasanjan v sceno slikarskega platna včasih odsekal mimo okvirja.

Med tem se je nakopičilo toliko vsega, da se je rojak, znani novinar in nekdanji televizijski producent **Jože Krajnc** iz Šmartnega ob Paki domislil, da ob pol-okrogli obletnici 85 let življenja Jožeta Napotnika napiše Napotnikovo življenjsko zgodbo kot kolaž najpomembnejših obdobij in dejanj. Jože je kar sam postavil razstavo svojih simboličnih del in ohranjenega arhiva slik, fotografij, člankov in filmskega gradiva v domači knjižnici v Šmartnem. To je poln idej in pronicljivi šaljivec »Strašni Jože«, tokrat brez para prijatelja **Jožeta Robide**, najavil izid knjige in Napotnikov rojstni dan (16. februar 1938 + 85 let), povezal v nepozaben shod in šov Jožetovih prijateljev. V kulturnem domu v Šmartnem se je tako prav na rojstni dan, v petek, 16. 2. 2023, ter ob predstavitvi knjižnega dela o njem **Ko oči slišijo**, zbrala stotina zares posebnih gostov, glasbenih skupin posameznikov in iskrenih, dobrih prijateljev. Prav nihče ni prišel praznih rok in le nazdravit super-slavljencu Napotniku, **Zimovemu Pepču** iz Gavc pri Šmartnem na Paki. Ko so se prižgale odrske luči in je val navdušenja pognal dvorano že prvi nastop Godbe na pihala Veterani Uni3 Velenje, je bilo jasno, da se bo prijeten, zabaven in spominov poln večer na debeli četrtek potegnil tja v pozni večer. Nastopili so vrhunski citrar **Peter Napret**, domača popularna skupina Spev, očarljiva plesna skupina Plesno mesto iz Ljubljane, kvartet Svit s citrarko Marino iz okolice Vinske Gore, kot pevka **Darja Gajšek** idr., večer pa so slikovito, humorno vodili kar trije izjemni in pikantni moderatorji: njegovo veličanstvo Jože Krajnc (tudi urednik knjižnega dela o Napotniku), šarmer od Logarske po vsej deželi pošiljamo vam lep pozdrav **Franci Podbrežnik Solčavski** in nikoli pozabljeni Štajerec **Vinko Šimek - Šraufciger.** Svoj nastop s Spevom pa je ob odprtju odrske jubilejne razstave nagajivo in šarmersko pospremila s petjem in igranjem na frajtonerico kar Darja Gajšek osebno. Prireditev je pa že druga zgodba, ki je ne moremo popisati že v tem Listu. Sega in pljuskne čez meje občine Šmartno na vse strani, prepoznavno na Šoštanjsko in so Šaleško dolino ter v Jožetu Napotniku tako drag slovenski prostor. Patriot je pač najsrečnejši »doma« in takšno je bilo praznovanje z mnogimi prijatelji ter partnerji njegovega ustvarjanja, ki se bo zavleklo v vse letošnje leto. Da bi bilo, da BO le zdravje, privoščimo!

Prijatelja Vinko Šimek in Jože Napotnik sta se srečala tudi ob 85-letnem jubileju. Foto Jože Miklavc

Slikar Jože Napotnik si jih pogostokrat nariše, tokrat pa so mu plesale v živo za šeinše. Foto Jože Miklavc

Knjiga s prebliski iz Napotnikovega turbo življenja Foto Jože Miklavc

Zapela mu je tudi TV-voditeljica in glasbenica Darja Gajšek. Foto Jože Miklavc

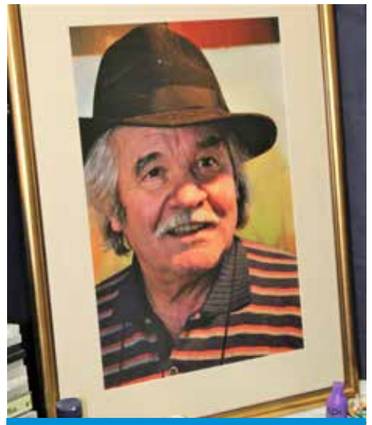

Jože Napotnik kot 85-letnik legenda že za časa svojega burnega življenja. Foto Jože Miklavc

Super upokojencu Jožetu Napotniku so vžgali poskočne člani pihalne godbe Veterani U3ŽO Šaleške doline. Foto Jože Miklavc

Kulturni praznik v Gaberkah

A. GRUDNIK

Kulturnica Gaberke je v sredo, 8. februarja, pripravila proslavo na kulturni dan v dvorani gasilskega doma Gaberke. Kulturni dan, ki ga v Sloveniji praznujemo vse od leta 1945 naprej, je bil po dveh letih zanimivih proslav pod hladnim Kozolcem zaradi prepovedi druženja, zopet v topli in prenovljeni dvorani GD Gaberke.

Program sta pripravili Polonca Dobnik in Martina Plaznik, ki sta na oder gasilskega doma povabili izvrstne nastopajoče iz domačega kraja. Program se je začel s himno, ki sta ju na flavto odigrali flavtistki Ajda Dobnik in Anja Reberšak. Program je povezovala Tjaša Rezman, ki je omenila tudi, da je vlada na pobudo Ministrstva za kulturo leto 2023 razglasila za leto pesnika Karla Destovnika - Kajuha, pisatelja Ivana Tavčarja in arhitekta Edvarda Ravnikarja.

Uvodni del je bil namenjen našemu največjemu pesniku Francetu Prešernu. Med premori je bila na oder povabljena citrarka Urška Grudnik, ki je zaigrala nekaj pesmi.

Sledila je predstavitev dveh enako starih pesnikov – Karla Destovnika - Kajuha in Franceta Balantiča, ki sta pesniško ustvarjala v istem nesrečnem obdobju pred drugo svetovno vojno in med njo. Bila sta pridna učenca in napačno misleča za takratno oblast, bila sta preganjana in zaprta, eden v Srbiji in Šmartnem pri Slovenj Gradcu, drugi v Italiji v Gonarsu. Po prihodu iz zapora zaradi svojih prepričanj nista mogla več nadaljevati šolanja. Kajuh je šel v ilegalo in VOS, ko pa je vse to postalo prenevarno, je odšel v partizane in se pridružil kulturniški skupini XIV. divizije in leta 1944 padel na Žlebnikovi domačiji pod streli nemške patrulje. Balantiča je po prihodu iz taborišča Gonars prijatelj prepričal, da je sprejel službo vaškega stražarja v Grahovem na Dolenjskem. Po kapitulaciji Italije so partizani večkrat napadli in uničili njegovo enoto vaških stražarjev. S prijateljem sta se rešila in pobegnila v Ljubljano, kjer sta se pridružila na novo ustanovljenemu slovenskemu domobranstvu. Čez nekaj časa sta se vrnila v Grahovo, kjer je njuno enoto novembra 1943 obkolila in uničila Tomšičeva brigada. Oba pesnika sta se borila vsak na svoji strani in oba sta padla v boju stara 21 let. Kajuh je bil vseskozi znan in je posmrtno prejel red narodnega heroja, Balantič pa je bil od oblasti prepovedan. Njegova prva pesniška zbirka je bila objavljena v Sloveniji leta 1984. Njune pesmi so deklamirale Alenka Napotnik, Monika in Mojca Videmšek, Teja Malgaj in Anja Reberšak.

Foto A. Grudnik

Sledil je zadnji del, in sicer predstavitev pisatelja Ivana Tavčarja. Letos mineva 100 let od njegove smrti. Rojen je bil leta 1851 v Poljanah nad Škofjo Loko. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, nato pa je odšel na Dunaj študirat pravo. Služboval je kot odvetnik in ljubljanski župan, pisal je knjige. Na odru gasilskega doma so nastopajoči tokrat predstavili igro Kalan, ki jo je pripovedoval Marko Jevšenak. Gnojarja Franceta Kalana je igral Branko Špital, njegovo ženo Marušo pa Polonca Dobnik. France je bil reven, zelo rad pa je dobro jedel, skoraj si ni mogel predstavljati, kako bi bilo brez hrane. Vedno je mislil samo na hrano, vedno je bil prvi za mizo in je zadnji odšel od nje. Najbolj srečen je bil, ko je zagledal gospodinjo z zvrhano skledo dobrot. Samo dvakrat v njegovem življenju je pri polni skledi odložil žlico, ker mu ni teknilo. Prvič je v polni skledi našel pipo s tobakom, ki je nemarni gospodinji padla vanjo, drugič pa, ko je pijan otroke zbadal in so ga ti tako pretepli s palicami, da še drugo jutro ni zmogel dvigniti žlice. Nato je revež lačen umrl. Nastopajoči Branko Špital, Alenka Napotnik, Polonca in Ciril Dobnik, Emil in Sonja Kotnik, Martina in Tomaž Plaznik, Mojca in Monika Videmšek, Tjaša Rezman in Ajda Reberšak so s svojimi pojavami in kostumi nasmejali polno dvorano obiskovalcev. Žalostnemu koncu Franceta Kalana je sledil še zadnji nastop citrarke Urške Grudnik, ki je zaigrala pesem Cvetje v jeseni iz istoimenskega filma.

Foto A. Grudnik

Foto A. Grudnik

Foto A. Grudnik

Po končanem kulturnem programu je napovedovalka predstavila še umetnico Dragico Rogelšek iz Šoštanja, ki je pripravila razstavo svojih umetniških del. Razstavila je svoje slike, izdelke iz papirja, krep papirja in lesa. Opaziti je bilo, da gospa zelo rada uporablja živahne svetle barve. Takoj pri vhodu v dvorano so bile postavljene jaslice, na katerih so se liki s pomočjo motorčka in vzvodov premikali. Iz pisanega papirja so bili narejeni veliki pavi ter ribnik s plavajočima labodoma. Slikarska dela živahnih barv so predstavljali podeželski motivi in živali. Precej zanimanja med obiskovalci sta požela sakralna predmeta v obliki križa, ki sta bila izdelana iz več tisoč koščkov lipovega lesa, ki ni bil lepljen med sabo. Statično trdnost so zagotavljali posebno oblikovani elementi. Na koncu prireditve je napovedovalka Tjaša Rezman na oder povabila vse nastopajoče in predsednika Kulturnice Gaberke Franca Šteharnika. Franc se je zahvalil vsem nastopajočim za navdušujoč program, ki so ga izvedli, ter publiki za njihov obisk. Vsem nastopajočim in gospe Dragici Rogelšek je v zahvalo za sodelovanje podaril rdeč nagelj. Zahvala za sodelovanje je bila namenjena tudi Ervinu Pušniku, ki je v zaodrju skrbel za pravilo ozvočenje nastopajočih. Po končanem programu je sledil še družabni del.

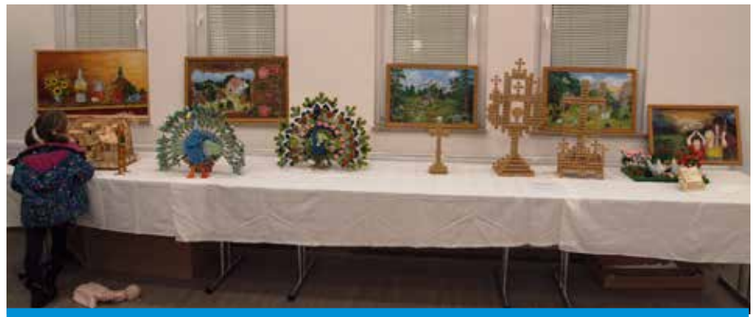

Foto A. Grudnik

Mlinar na Muri

MILOJKA B. KOMPREJ

Konec januarja se je v okviru večerov med Besedo in glasbo kot drugi gost predstavil Matjaž Ograjenšek iz Velenja, ustanovni član in pevec občasno še vedno delujoče rock skupine Chateau. Matjaža že dolgo spremljamo na njegovi glasbeni poti in splošna ugotovitev vseh, ki ga poznamo, je, da še vedno igra in prepeva z enakim žarom kot nekoč. Zato se izjavi, da ko pride domov iz kakega »špila«, še enkrat vzame kitaro v roke in si zaigra za dušo, ni nihče čudil. A pojdimo lepo po vrsti. V pogovornem večeru z Nacetom Serdinškom je povedal marsikaj zanimivega. Rojen je, kot vemo, 1. julija 1962 v Velenju, kjer je obiskoval osnovno in poklicno šolo. Z glasbo se je začel ukvarjati zelo zgodaj, navdušile so ga znane rock skupine in tudi sam je nekje v osmem razredu poprijel za kitaro. Prva njegova je bila izposojena. Včasih so se mladi zbirali predvsem v garažah ali na mestih, kjer so lahko glasno igrali, in v takih »studiih« so se rodili najboljši komadi.

Prijateljstva in glasba, skozi katere lahko izrazi svoje občutke, ga spremljajo skozi življenje.

S svojim prepoznavnim vokalom je priljubljen tudi kot solist. Veliko je povedal o skupini Chateau, ki je bila ustanovljena leta 1986 in je po uspešnem koncentriranju v letu 1999 prenehala z rednim delovanjem. Nekajkrat so še poskusili, na primer leta 2008, a tudi ko so se razpustili, še kdaj nastopajo skupaj. V zlatih letih njihovega koncentriranja so izdali nekaj albumov. Spomnil se je tudi časov, ko je bila kontroverzna pesem Lola v nemilosti na radijskih postajah in kako so zmagali na pop delavnici s pesmijo Objemi me. Poleg nje je gotovo zelo razpoznaven Mlinar na Muri. Spregovoril je tudi o sodelovanju z Zvonetom Hranjcem, ki je bil nekaj časa kitarist skupine Šank Rock. Matjaž meni, da tradicija v glasbi vodi družbo naprej. Matjaž Ograjenšek je bil, kot prvi gost Andrej Šifrer, zanimiv, iskren in dostopen tudi za vprašanja iz osebnega življenja, v katerem je, ne boste verjeli, rad električar. Tako v termoelektrarni Šoštanj, kjer je zaposlen, kakor ob popoldnevih, ko še kdaj pa kdaj »vleče« kakšno elektriko. Matjaž mimogrede kaj zaigra in zapoje, zato tega tudi ta večer ni manjkalo.

Vabljeni k naslednjemu večeru, na katerem bodo predvidoma gostili nekoga iz narodnozabavne scene.

Foto ZKŠ

Foto ZKŠ

Nova Šumnikova jutra

MILOJKA B. KOMPREJ

V Mestni galeriji Šoštanj je od 10. februarja dalje na ogled razstava Nova ustvarjalna jutra Draga Šumnika Luka iz Šoštanja. Organizator je razstavo pripravil v mesecu februarju, mesecu kulture, saj je bil avtor letos predlagan za Prešernovo nagrado. Žal ga je ta zaobšla, kakor je v govoru na odprtju povedala likovna kritičarka Anamarija Stibilj Šajn, a to mu gotovo ne bo vzelo ustvarjalnega zanosa. Stibilj Šajnova je o razstavi med drugim povedala: V prvem sklopu del je ustvaril portretne podobe Franceta Prešerna, Karla Destovnika - Kajuha, Mihaela Vošnjaka, Josipa Vošnjaka, Ivana Napotnika, Primoža Trubarja in Ivana Cankarja ter dodal še svoj avtoportret. S tem je prevzel vlogo portretista, ki velja za najbolj zahtevno med figuralnimi vsebinami. Luka izbrance predstavlja doprsno, z en face prikazanim obrazom ali v rahlem zamiku, pri Kajuhu pa se odloči za značilno profilno podobo. (...)
Portretom je namenil prostor v zgornjem levem ali desnem delu slikovnega odra, na katerem se sicer odvija za slikarjevo novejše ustvarjalno obdobje značilna abstraktna igra oblik in barv. Površina je zasnovana geometrijsko, urbanizirana z oblikovno jasnimi barvnimi ploskvami, zaznamovana z eksaktnimi linijami in z repetiranjem posameznih geometrijskih likov, ki oblikujejo estetski vzorec in dajejo celoti ubran ritem. Avtor vseskozi izraža skrb za uravnoteženo kompozicijsko gradnjo. Med monokromatskimi liki se pojavljajo barvni in oblikovni odnosi, ki optično zapeljujejo gledalčev pogled, a ta vselej najde pot in se zaustavi na portretu posameznega slikarjeva izbranca.
V drugem sklopu del, ki so nastajala v obdobju zadnjih dveh let, pa so njegovi junaki petelini, h katerim prav tako pristopa na portreten način, saj ima vsak svojo pojavnost in svojo identiteto. Čeprav so petelini močno barviti, živopisni, pa jih avtor uteleša z odločno, ekspresivno izživeto risbo, z aktivno konturno sledjo, prav tako pa tudi z medialno in pasivno. Z risbo ustvarja skelet ter sledi anatomskim danostim in kontrapostu. Vso svojo ustvarjalno pozornost namenja živalskemu liku in njegovim atributom. Daje mu dominantno vlogo in na slikovnem polju najpogosteje upodobi enega samega, včasih tudi dva ali tri, vselej v ponosni drži, v za hip zaustavljenem inertnem stanju, pa čeprav to v eni izmed rešitev prikazuje slikovit petelinji boj. (...) V svetu petelinov avtor razkriva »psevdonaivne« poteze slikarstva, ki se udejanjajo s pristno risbo, z živimi barvami in s pomanjkanjem slikovne globine. V izraznem smislu to predstavlja prednost in ne pomanjkljivost, prinaša neposrednost in svežino. Dokazuje pa tudi, da se slikarja usmeritve v umetnostnem svetu ne dotikajo, njegov doprinos k uveljavljeni umetnosti pa je vsekakor pomemben. Čeprav avtor z upodobitvami vstopa v svet živalstva, je petelin tudi simbolno bitje. Znan je kot sončen simbol, simbol svetlobe, novega začetka in vitalnosti. Japonci mu pripisujejo pogum, v Bibliji je simbol pameti. Velja tudi za emblem ponosa in je simbol posebnih ljudi. In vse to vsebuje tudi likovno delovanje Draga Šumnika Luka, vse to je on sam.
Pripomniti je treba, da gre za slike na steklo, kar pomeni, da avtor ustvarja svoje delo v obratnem vrstnem redu.
Na odprtju sta nastopila učenca šoštanjskega oddelka glasbene šole Jure Ojsteršek in Gaber Cigler pod mentorstvom Urbana Meže. Razstavo je odprla Majda Menih, ki je pred 25 leti pomagala soustvariti galerijo, ki od takrat deluje nemoteno. Na odprtju je bilo prisotnih veliko Lukovih prijateljev, dogodek so kot vedno podprli njegovi bratje in sestre z družinami. Avtorju je posredno čestital tudi šoštanjski župan Boris Goličnik, ki vzpodbuja domače ustvarjalce. Razstava bo na ogled tri tedne, Zavod za kulturo pa bo v mesecu marcu vsebine namenil ženski ustvarjalki.

Foto Valter Kolar

Foto Valter Kolar

Matija apostol in svetnik

JOŽE LEKŠE

Iz svetopisemskih zapisov je bil Matija izbran kot dvanajsti apostol, ki je nadomestil pokojnega Juda Iškarijota. Znano je, da je Juda Iškarijot s podkupnino izdal Jezusa in nasprotniki krščanstva so Jezusa prijeli in nato križali. Svoj greh je Juda hudo obžaloval in zato se je istega dne, ko je bil Jezus križan, tudi sam obesil.
O apostolu Matiju, pozneje svetniku, je v evangelijih in drugih krščanskih dokumentih zapisanega razmeroma malo. O njem pa so krožile številne legende, ki so si bile pogosto nasprotujoče. Rojen naj bi bil v Betlehemu kot sin bogatih staršev. Bil je nadarjen otrok, zato so ga straši kmalu dali šolati v Jeruzalem. Po križanju Kristusa naj bi bil Matija misijonar v Judeji in Etiopiji, kjer je ustanovil škofijo. Tam so ga okrog leta 63 antikristi obsodili krivoverstva, ga kamenjali in obglavili. Matija predstavlja simbol skromnosti in dobrote.
Ime Matija izhaja iz grščine *Mathias*, kar v prevodu iz drugih jezikov pomeni: *Moj dar je bog.* Ime pa ima številne različice: Matias, Matic, Matjaž, Matlo, Matej, Taško, Tjaš, Tjaško ... Ženska imena pa so: Matjana, Matja, Matjuša, Matjažka, Tjaša ...
V Sloveniji sveti Matija goduje 24. februarja, čeprav (po prenovljenem cerkvenem koledarju) pri številnih narodih goduje 14. maja. V Sloveniji je ime Matija po pogostosti na 31. mestu.
O svetem Matiju je znanih tudi nekaj vremenskih ljudskih pregovorov. Še današnje dni pogosto rečemo: »Matija led razbija, če ga ni, ga pa naredi.«
Iz zgodovine Avstrijcev, Madžarov, Čehov, Rusov in Slovencev je najbolj znana osebnost Matija Korvin, ki je po spletu okoliščin že v štirinajstem letu starosti postal Avstro-Ogrski kralj. Kljub mladosti je bil vsestransko izobražen. Sčasoma je obvladal večino srednjeevropskih jezikov. Uredil je finance v državni upravi in uzakonil profesionalno vojsko, ki se je uspešno branila pred turškimi in tudi drugimi napadalci. Na dvor Matije Korvina so pripeljali mlado Elizabeto II. – hčer celjskega Ulrika II., z namenom, da se poročita, vendar je Elizabeta kmalu zatem umrla.
Matija Korvin je bil v vseh deželah vladavine priljubljen, saj je prebivalcem izpolnil veliko želja in tudi od fevdalcev zahteval pokorščino.
V Sloveniji, predvsem na Koroškem, so ga zelo slavili. Imenovali so ga **kralj Matjaž**. Po njegovi smrti je bila stkana legenda, da kralj Matjaž z izvoljenko Alenčico in s svojo vojsko spi v votlini pod Peco. Ko bo Matjažu brada zrasla trikrat okoli mize, se bo prebudil in spet bo zavladala dobrota. Po vzoru legende so v votlini blizu planinskega Doma na Peci postavili najprej leseni, nato bronasti kip kralja Matjaža, ki še danes služi za promocijo kraja in zanimivost turistom.
Verjemimo, da se bo nekega dne kralj Matjaž prebudil in v svetu bodo zavladali mir, pravičnost in dobrota.

Kralj Matjaž in Alenčica Foto splet

Kralj Matjaž, ki spi v votlini pod Peco. Foto splet

Cerkev

Bogoslužna oznanila marec 2023

NEDELJA, 5. marec,
sv. maše na 2. POSTNO NEDELJO
Šoštanjska župnijska cerkev ob 7.00, 8.30 in 11.30
Šoštanjska mestna cerkev ob 18.00
Bele Vode ob 8.30
Zavodnje ob 10.00

NEDELJA, 12. marec, sv. maše na
3. POSTNO NEDELJO, papeško nedeljo
Šoštanjska župnijska cerkev ob 7.00, 8.30, 11.30
Šoštanjska mestna cerkev ob 18.00
Bele Vode ob 8.30
Zavodnje ob 10.00

NEDELJA, 19. marec, sv. maše na 4. POSTNO NEDELJO
Šoštanjska župnijska cerkev ob 7.00, 8.30 (družinska sv. maša), 11.30 in 15.00 Vera in luč
Šoštanjska mestna cerkev ob 18.00
Bele Vode ob 8.30 | Zavodnje ob 10.00

SOBOTA, 25. marca, sv. maše na praznik GOSPODOVEGA OZNANJENJA – materinski dan
Šoštanjska župnijska cerkev ob 8.30
Šoštanjska mestna cerkev ob 18.00
Bele Vode ob 8.30 | Zavodnje ob 10.00

NEDELJA, 26. marca, sv. maše na 5. POSTNO (TIHO) NEDELJO
Šoštanjska župnijska cerkev ob 7.00, 8.30 in 11.30
Šoštanjska mestna cerkev ob 19.00
Bele Vode ob 8.30 | Zavodnje ob 10.00

NEDELJA, 2. aprila, sv. maše na CVETNO NEDELJO
Šoštanjska župnijska cerkev ob 7.00, 8.30 in 11.30
Šoštanjska mestna cerkev ob 19.00
Bele Vode ob 8.30
Zavodnje ob 10.00
Topolšica ob 10.00
Gaberke ob 11.15

BIBLIČNI VEČERI bodo ob ponedeljkih v postnem času ob 19.00 v Mihaelovem domu.

Sv. maši v domu Zimzelen: 14. in 28. marca ob 19.00

Iz zgodovine

Štalonarji, punčuhi, rančoši ...

Usnjena obuvala na Slovenskem

MIRAN APLINC

V Muzeju usnjarstva na Slovenskem, ki je enota Muzeja Velenje, je bila 16. februarja odprta občasna razstava, ki predstavlja zgodovino obutve na Slovenskem s poudarkom na Šaleški dolini. Razstavo je pripravil omenjeni muzej v sodelovanju s Tržiškim muzejem, v katerem se že več desetletij posvečajo proučevanju čevljarske dediščine.

Na razstavi so predstavljena raznovrstna obuvala iz zbirke Muzeja Velenje, Tržiškega muzeja in Šaleškega folklornega društva Koleda iz Velenja. Tržiški muzej je prispeval zgodovinski pregled razvoja obuvanja, Muzej usnjarstva pa zgodovinski pregled čevljarske obrti in obuvanja v Šaleški dolini. Vabimo vas na zabavno in privlačno spoznavanje tega vsakdanjega, a pogosto prezrtega elementa kulturne dediščine. Vsi, ki vas zanima preteklost in oblačilna kultura naših prednikov, ste vabljeni k ogledu cokel, natikačev, otroških čevljev, moških in ženskih čevljev in škornjev klinčane in lepljene izdelave, nekaterih narodnih noš itn.

Avtorja razstave, ki bo na ogled do 1. julija 2023, sta **dr. Bojan Knific** in **dr. Miran Aplinc**.

V nadaljevanju je predstavljeno nekaj drobcev o obuvanju in čevljarski obrti v Šaleški dolini.

Rokodelski čevljarski mojstri Šaleške doline

Čevljarstvo je ena izmed najstarejših obrti, saj je bilo tudi življenje brez obuval nekdaj domala nepredstavljivo. V vsakem večjem kraju so bili čevljarji, ki so izdelovali in popravljali čevlje. Svoje izdelke so praviloma izdelovali po naročilu za znanega kupca, zato so izdelali le toliko čevljev, kot je bilo naročil. Ljudje so imeli bistveno manj obutve, kot je imamo dandanes. Obutev je bila še v 19. stoletju razmeroma draga, zato je imel posameznik pogosto le par boljših čevljev in par za vsak dan. Čevlje so nosili do obrabe, potem jih je čevljar potopal, da so jih uporabljali naprej, ali je posamezne še uporabne dele porabil za izdelavo vsakdanje ali otroške obutve. Čevlje so revni otroci nosili pozimi, poleti so večinoma hodili bosi. Tudi odrasli so boljšo obutev nosili ob nedeljah in praznikih, za vsak dan so bile pogoste cokle.

V čevljarski delavnici Franca Grebenška

Grebenškov pečat

Šoštarji v trgu Šoštanj in okolici

Pred stoletji so tržani Šoštanja in Velenja obdelovali zemljo, ki so jo imeli v okolici trga, in redili živino, vendar sta glavni vir dohodkov predstavljali obrt in trgovina. Svoje izdelke so prodajali predvsem na tedenskih in letnih sejmih. Zaradi majhnega števila so se čevljarji obeh trgov vključevali v čevljarski ceh v Celju. Po terezijanskih pravilih so imeli določene verske dolžnosti, pravila glede učne dobe vajencev, pomočnikov, delovanja mojstrov in ceha itn.

Trškim obrtnikom so veliko preglavic povzročali okoliški obrtniki (fušarji, šušmarji), zato je bil na Štajerskem od leta 1418 določen širok pas, v katerem podeželski obrtniki, ki so hodili v štero, niso smeli poslovati. Na Štajerskem so razločevali šoštarje od čižmarjev, slednji so izdelovali čižme – škornje, šoštarji pa nizke čevlje.

Prvo omembo čevljarja s priimkom Šuster je mogoče najti v trgu Šoštanj leta 1572. Po ljudskem štetju iz leta 1754 je bilo v Šoštanju sedem čevljarjev. Ob vnovičnem štetju prebivalstva leta 1788 so bili v trgu Šoštanj le štirje čevljarji, sredi 19. stoletja (leta 1843) jih je bilo pet.

Leta 1872 je bilo v Šoštanju 65 obrtnikov. Leta 1889 so čevljarili **Franc Janža, Miha Žerdoner, Franc Pirmanšek, Pavel Mack, Janko Ritovšek, Gregor Acman in Franc Švarc.** Leta 1904 so bili čevljarji **Franc Grebenšek, Franc Švarc, Franc Štor, Vinko Tauzes, Jožef Čebul in Franc Žerdoner.** Na začetku 30. let 20. stoletja sta bila v Šoštanju kar 102 obrtnika, pri tem je opazen izjemen vzpon čevljarstva, s sedem na 14 pri relativno enakem številu gostiln (14–15). Povečanje števila krojačev in čevljarjev je povezano z gospodarskim razvojem in zaposlovanjem v tovarni usnja **Franz Woschnagg & Söhne** in bližnjem **Velenjskem premogovniku.** Tudi prihod železnice leta 1891 je vplival na način transporta in potovalne navade prebivalstva.

Napisna tabla čevljarja Franca Ramšaka - Lujeka

Šoštarji v Velenju in okolici

V župniji sv. Martina v Velenju je bilo v drugi polovici 19. stoletja 96 različnih obrtnikov oziroma poklicev. Razširjeni so bili čevljarstvo, krojaštvo in mizarstvo. V spodnjem Šaleku je bil čevljar **Jožef Oštir**, v Šenbricu **Franc Jelen**, v Velenju je bilo pet čevljarjev, in sicer **Martin Lempl, Ivan Povh, Mihael Mak, Franc Gupfletner** in **Jakob Gupfletner.**

Na začetku 20. stoletja sta čevljarsko obrt v Velenju opravljala **Franc Kuranda** in **Anton Oblišar,** ki sta obrt opravljala še po prvi sv. vojni. V 20. letih sta se jima pridružila **Martin Hudales** in **Alojz Pocajt**. V Žabji vasi je čevljaril **Vincenc Grebenšek** in v Šmartnem **Miha Polh**. Vsi so izdelovali čevlje po meri in seveda popravljali stare. Miha Polh je bil znan kot izdelovalec škornjev. Martin Hudales je imel najbolje vpeljano čevljarsko obrt z dvema pomočnikoma in dvema vajencema. Med svetovnima vojnama je bila v Pesju čevljarska delavnica **Jožeta Jakopa**.

Fabriška fasnga

V Belih Vodah so ženske ob koncu 19. in v privih desetletjih 20. stoletja k praznični obleki obule pletene nogavice in visoke čevlje z vezalkami – punčuhe. Fantje in moški so bili obuti bodisi v visoke čevlje z vezalkami ali nagubane škornje, pokriti so bili s klobukom, ki je imel pogosto okrog oglavja svetlejši trak. Čevljarji v Šoštanju so imeli zaradi usnjarne in trgovine dobre možnosti razvoja, vendar jih je v 30. letih že izpodrivala industrijska proizvodnja čevljev. Tako je pred drugo svetovno vojno večjemu številu čevljarjev ob občasnem delu uspevalo le še životariti. Nakup usnja in čevljarskih potrebščin so lahko v Šoštanju opravili tudi pri trgovcih **Klemenčiču** in **Pirmanšku**. Svojim strankam so večinoma opravljali popravila in ob priložnosti izdelali tudi nove čevlje, nekateri so hodili tudi v štero v okoliške vasi. Stranke so bili večinoma fabriški delavci, ki so prinesli zavoj usnja – fasngo, tega so delavci dvakrat letno dobili v tovarni. Iz omenjenega zavoja usnja je lahko čevljar izdelal dva para lahkih čevljev ali par *gojzarjev*.

»Rokodelski mojstri so bili nadvse cenjeni, bili so pravi gospodje. Običajno za kak praznik ali rojstni dan so ti sešili zakmašni gvant, naredili čevlje po meri. Tako sem dobil svoje prve gojzerje. Na očetovo željo sem v debelih volnenih nogavicah stopil na lepenko, potem pa je s svinčnikom narisal obod mojih stopal. /.../ Pri Feceju ali morda pri Polancu mi je oče skrivaj naročil prave gojzerice, okovane z debelimi planinskimi žeblji in spredaj z obeh strani podplatov obite z zlatimi medeninastimi ploščicami. /.../«

Čevljarski obrat po drugi svetovni vojni

Okrajni in občinski čevljarski obrati po drugi svetovni vojni

Po letu 1945 je ob spremembi državne strukture in družbenega sistema prišlo do nacionalizacije in omejevanja proste gospodarske pobude. Število čevljarjev se ob velikih potrebah po obutvi ni zmanjšalo, v Šoštanju sta bili ustanovljeni dve čevljarski zadrugi, v katerih so našli delo nekateri nekdanji mojstri in pomočniki. Tovarna usnja Šoštanj, kot se je imenovala po drugi svetovni vojni, je imela svoj obrat za izdelavo konjske oprave in čevljarje, ki so izdelovali delovno obutev za tovarniške delavce. Nekaj čevljarjev, med njimi **Franc Švarc, Alojz Polanc, Franc Grebenšek, Anton Krumpačnik, Franc Turk, Stane Grudnik, Ivan Jevšnik, Anton Irman, Franc Urbanc, Anton Lipovšek in Franc Srebotnik**, je nekaj let po vojni še nadaljevalo z obrtjo, vendar jih je bilo z leti vse manj. V 70. letih so bili v Šoštanju čevljarji še Anton Krumpačnik, Stane Grudnik, Anton Irman, Alojz Polanc in Janez Erhart, ki je bil galanterist. Zadnji čevljar v Šoštanju je bil pred leti Anton Irman.

Tudi v Velenju so bile po drugi svetovni vojni ustanovljene čevljarske zadruge. Velenjski premogovnik je imel pri Rudarskem domu čevljarsko delavnico, v kateri so izdelovali delovne čevlje za rudarje in jih popravljali. Kasneje je čevljarska delavnica delovala na novi lokaciji na Kidričevi cesti nasproti Tržnice. Druga delavnica, ki je delovala znotraj premogovnika, se je kasneje razvila v podjetje **HTZ** (Harmonija tehnologije in znanja), ki je sprva izdelovalo zaščitna sredstva za premogovnik. V Lajšah sta bila dva čevljarja, v Velenju je bila Krajevna čevljarska delavnica, v Šaleku je bil **Ivan Jagodič** (ortopedsko čevljarstvo). Čevljarstvo je bilo vedno bolj v zatonu in posledično je bilo ukinjeno tudi izobraževanje.

Danes se v Velenju predvsem s popravilom obutve ukvarjajo v **Čevljarski urgenci Koren**.

MUZEJ USNJARSTVA NA SLOVENSKEM
muzej VELENJE

Neohranjeni znanstveno-propagandni film Zdravilišče Topolšica (Lječilište Topolšica), prvi film Šole narodnega zdravja v Zagrebu, iz leta 1927

ROK POLES

Vjekoslav Majcen je o filmskem fondu hrvaške kinoteke mdr. zapisal: »Leta 1927 je prišlo do snemanja prvega filma, za katerega danes zagotovo vemo, da je v celoti izdelan v Šoli narodnega zdravja /.../. To je bil znanstveno-propagandni film Zdravilišče Topolšica, dolg 180 metrov. V Arhivu Hrvatske je ohranjena dokumentacija o snemanju tega filma: kratek načrt snemanja, ki ga je dr. Rasuhin predložil zboru zdravnikov zdravilišča Topolšica, gotov scenarij, izdelan v zdravilišču, in popis kadrov, ki bodo posneti. Torej popolna priprava za snemanje. Iz ohranjenega dopisovanja z zdraviliščem izvemo, da so dorekli datum, ko bo Rasuhin s kinooperaterjem prišel na snemanje, pa tudi, da je že snemanje tega prvega filma potekalo razen v zdravilišču tudi v studiu Inštituta. Po zaključku snemanja je bil film prikazan na kontrolni projekciji v Zagrebu in zdravilišču. Film danes ni ohranjen. Ob organizatorski vlogi Rasuhina je bil – po podatkih A. Gerasimova – urednik (scenarist in režiser) filma Milan Marjanović, snemalec pa Stanislav Noworyta.« Film je bil nemi, tonsko so snemali le izjemoma od leta 1932 dalje.

Iz Hrvaškega državnega arhiva so poslali 15 skenov gradiva o filmu v Topolšici, z označbo HDA–517 – kaj nam lahko to gradivo pove o izgubljenem filmu in tedanjem zdravilišču?

380/27

Poglavje iz modernega zdravljenja tuberkuloze /Sanatorijsko zdravljenje tuberkuloze v Topolšici/

I. Prihod v zdravilišče. Zimski pejsaž. Vidijo se posamezne stavbe in barake. Upravna zgradba. Oddelek za odrasle. »Vila Vesna« /zunaj, jedilnica, sobe, kopalnica/, Oddelek za odrasle »Breda« /zunanja ležalnica, kopalnica itd./. Potem oddelek »Mladika«, nov otroški oddelek v gradnji. Otroški oddelek »Smrečine«, otroški »Sanatorij« /jedilnica/ Ambulanta / laboratorij, lekarna, soba za znanstveno raziskovanje, soba za pregled bolnika z instrumentarijem in knjižnico/; nato čakalnica s tehtnico, sobica za pregled ušes, nosu, grla in oči ter na koncu provizorični rentgenski aparat. Kapelica, Gozdna šola, Električna hidrocentrala z novogradnjo za njeno razširitev in posodobitev. Celotna posest zavoda v zimskem snežnem [vzdušju], Kopalnica, Kavarna itd. Spet za vse zunanji in notranji izgled. Prikaz vseh dezinfekcijskih sredstev /avtoklav itd./

II. Načini sanatorijskega zdravljenja.

1./ Prihod in sprejem novega odraslega bolnika /oziroma otroka/

2./ Dežurni zdravnik odvede novega bolnika na pregled.

3./ Bolnik podpiše obvezo, da se bo držal hišnega reda.

4./ Način dela od sprejema do končnega postavitve diagnoze bolniku.

5.//Kopanje, karantena/ in druge improvizacije.

6./ Zdravnik pregleduje bolnika in beleži podatke.

7./ Klinični pregled bolnika z natančnim protokoliranjem najdenih sprememb na pljučih in srcu. / Pregled prsnega koša, pregled trebuha, pregled gibljivosti v sklepih, pregled debelega črevesa z gumijasto konico.

8./ Nato pregled ušes, nosu, grla in oči.

9./ Na koncu pregled z rentgenom /najprej otroci, nato odrasli/. Merjenje višine in obsega prsnega koša.

10./ Jemanje krvi za biološko analiziranje tuberkuloze, jemanje krvi za Wasermanovo reakcijo na sifilis. Dajanje injekcije za ugotovitev aktivnosti tuberkuloze.

11./ Bakteriološki pregled sputuma / barvanje, mikroskopiranje, količina bacilov, elastična vlakna itd./

12./ Pregled blata odraslih na bacile ter otrok na Helmenthiasis [gliste] /pri otrocih je najdenih 80 % jajčec Ascaris lumbricoides in Trishocephalus disper/.

13./ Pregled urina na sladkor, beljakovine in ostalo, centrifugiranje urina in mikroskopski pregled usedline. Essbach [kvalitativno določanje beljakovin v urinu].

14./ Pregled sumljivih obolelih ledvic na bacile tuberkuloze in poskus na morskem prašičku, da se dožene točnejša diagnoza.

III. Uveljavljanje higiene v Zavodu.

1./ Prikažejo se vsi napisi v Vesni in Bredi. Ko bolnik kašlja, drži na ustih robec, prepojen z razkužilom. Vsak bolnik se opozori na hišni red.

2./ Razkuževanje perila, pljuvalnikov, plaščev in posteljnine. Zdravniki in sestre si umivajo roke in čistijo nohte. Dezinfekcija sobe, ko bolnik odide domov. Obveščanje in učenje bolnikov ter zaposlenih o tuberkulozi in načinih okužbe. /Predavanje dr. Ćovića/. Samo v podobnih razmerah se zdravniki in drugi zaposleni ne okužijo zlahka.

3./ Dnevni red bolnikov. Sestra zvoni za vstajanje, spanje, zajtrk, večerjo, sprehod. Zjutraj se okna malo zaprejo in se bolnikom prinese toplo jed. Bolniki gredo v ležalnice na ležanje in vsak nese svojo pokrivačo. Lažji bolniki [gredo] na sprehod po parku. Kako daleč se lahko sprehajajo. Tabla meje [bolniškega posestva]. Zdravnik obišče bolnike /na ležalnici/. Improvizacija ležalnice na strehi stare stavbe./

4. Različni prizori iz življenja bolnikov. Branje časopisov in knjig, gramofon, sprehajanje po parku, zabave, klavir, koncerti itd. Mir in tišina, dokler se spi; veselje in razpoloženje v času odmorov in zabave. Merjenje teže. V času zajtrka. Ena scena pri odhodu bolnikov. Primerjava na novo prispelega bolnika in tistega, ki vesel in ozdravljen /opomogel/ odhaja domov.

IV. Življene otrok

Sprejem novo prispelih otrok. Kopanje, podučitev otrok, striženje itd. Karantena. Življenje otrok na posameznih oddelkih. Otroške ležalnice. Način življenja. Šola v naravi. Otroci zjutraj vstanejo, se umijejo do pasu, umijejo zobe, telovadijo. Otroci pri jedi. Odhod v gozdno šolo, s svojimi klopcami. Pouk. Ura higiene. Vprašanja in odgovori. Ura gimnastike. Otroci na izletu. Otroci na tehtanju. Otroci gredo vsak petek na kopanje /sestra jih pazi pri kopanju/. Obdobje počitka. Razstava otroških ročnih del. Veseli otroci, ki so pridobili na teži in pokazali uspeh v zdravljenju, gredo na izlet z avtomobilom. Otroška predstava, govor, deklamacija, ples in igre za

duševni užitek in zabavo. Izgled otrok pri prihodu in odhodu. Otroška delovna kolonija.
Zaključek. Rezultati sanatorijskega zdravljenja / v sliki in številkah/. Nekateri statistični podatki o uspehih zdravljenja pri nas in v tujini.
1./ Otroci se zabavajo.
2./ Soba, pripravljena za dezinfekcijo.
3./ Bolnik pride v svojo sobo.
4./ Bere hišni red.
5./ Bolniške sobe.
6./ Zdravljenje z injekcijami.
7./ Zdravljenje s spuščanjem čistega zraka v prsni koš.
8./ Vila Vesna.
9./ Otrokom je težko.
10./ Otroške barake.
11./ Sankanje kot nagrada za ubogljive otroke.
12./ Pogled na desno pri vstopu.
13./ Prvi pregled bolnika. Pretrkavanje in preposlušanje.
14./ Pregled trebuha.
15./ Otroci delajo.
16./ Sovražniki so prileteli in poginili [?] (Dušmani uletjeli i poginuli)
17./ Dezinfekcijski aparati za perilo in pljuvalnike.
18./ Sprejem bolnikov. Striženje nohtov, predaja osebne ščetke za zobe in kozarca. Odhod na kopanje v bazen.
19./ Pregled nosu, grla in ušes.
20./ Pregled z rentgenskimi žarki.
21./ Tehtanje.
22./ Jemanje krvi za preiskave.
23./ Pregled urina in izpljunka.
24./ Pregled bolnika. Povpraševanje o bolezni.
25./ Otoške barake od blizu.
26./ Zdravljenje z ležanjem.
27./ Šolski pouk.
28./ Pogled iz ležalnice.
29./ Žrtve združitve.[?]
30./ Sovražniki so mi ubili mamo [?] (Dušmani ubiše mi majku.)
31./ Prihod bolnikov v zdravilišče.
32./ Predavanje bolnikom o sušici.
33./ Vizita.
34./ Otroci na sprehodu.
35./ Prihod v šolo.
36./ Pripravljajo se klopi.
37./ Bolniki se sprehajajo.
38./ Državni sanatorij za zdravljenje pljučne tuberkuloze Topolšica.
39./ 1. december [državni praznik Kraljevine Jugoslavije], slavljenje združitve.
40./ Proslava.
41./ »Ostanite tu« A. Šantića. Deklamacija.
42./ Baletni ples.
43./ Dnevni red:
7. ura: bolniki vstanejo, prvi zajtrk
7 1/2–8 1/2 ure: sprehod
8 1/2 ure: drugi zajtrk, obisk zdravnika
9–12 ure: ležanje na svežem zraku
12–1 1/2 ure: kosilo
1 1/2–4 ure: ležanje
4–5 ure: sprehod
5–1/2 7 ure: ležanje
1/2 7–8 ure: večerja
8–9 ure: ležanje
9 ura: spanje
289/27
Št. 521.
Topolšica, 10. 2. 1927
Higijenski zavod s Šolo narodnega zdravja
gospodu J. Riznerju - Rasuhinu
Zagreb.
Vodstvo Državnega zdravilišča Vas prosi, da čim hitreje pošljete film, posnet v Topolšici, in aparat, da vidimo, kako ste sestavili film in napise in če bi bilo morda potrebno kaj spremeniti, kajti menimo, da imamo pri tem mi glavno besedo, ker gre za film, ki prikazuje zdravniško delo našega zavoda.
Zaradi obiska g. načelnika dr. A. Štamparja šef ni mogel priti v Zagreb na svoji poti v Novi Marof, vračal pa se je po drugi poti.
Pismo so v Zagrebu prejeli čez dva dni, 12. 2. Rasuhin je na dopis zabeležil, da je odgovoril 14. 2.
Konec meseca so iz Topolšice ponovno pisali v Zagreb, ker filma še vedno ni bilo:
št. 828. Topolšica, 28. 2. 1927.
Higienski zavod s Šolo narodnega zdravja
za gospo Vando Novosel, Zagreb
Prosimo vas, da bi si prizadevali, da bi nam čim hitreje poslali film, posnet v Topolšici, skupaj s kino aparatom, ker slišimo, da se v Zagrebu že predvaja.
[žig zavoda, lastnoročni podpis] Dr. V. Savić
396/927
Higienski zavod s Šolo narodnega zdravja v Zagrebu
Oddelek za socialno medicino.

dr. Josip Rasuhin

Milan Marjanović

Žig zdravilišča

Št. 396 – 1927.
Zagreb, dne 2. marca 1927
Državnemu zdravilišču /v roke g. šefa/ v Topolšici
[Kot odgovor] Na [vaš dopis] št. 828 z 28. II. 1927 vam pošiljamo film in kinox, da boste lahko zabeležili vse potrebne popravke. Operater ima nalogo, da se s kinoxom in filmom vrne.
S strani besedila bi vas opozorili na pravopis besede 'injekcija', s pedagoške strani pa na dve točki: 1.) manjka 'hrana', ki se ji v Topolšici namenja velika pozornost, ki je nasitna in obilna, prikazana bi bila v obliki polnega pladnja, na katerem bi bile okusno servirane jedi. To se lahko izvede tudi naknadno tukaj. 2.) za ozdravitev ne morejo služiti prizori, na katerih se nekdo prebada, za razširjanje higienske ideje pa še manj. Iz igre bi bilo potrebno posneti lepši prizor ali posneti gledalce, ki z zanimanjem spremljajo igro.
Za šefa:
(V Zagrebu, 2. 3. 1927, V. Novosel [samo v rokopisnem osnutku dopisa])

394/927
2. marca 1927 je Stjepan Sraga dobil navodilo, da 3. 3. odnese v film »Topolšica« v državno zdravilišče.
– – –
Preglejmo najprej akterje. S strani zdravilišča nastopa dr. Vasa Savić, legendarni »šef zdravnik«, ki je zdravilišče vodil 16 let, od 1922, in ga razvil na vrhunski nivo. Imel je močno podporo političnega vodstva, načelnika dr. Andrije Štamparja. Sledi ekipa Šole narodnega zdravja v Zagrebu: snemalec filma o Topolšici je bil Stanislaw Noworyta (1880–1963), izkušen snemalec poljskega rodu, ki se je fotografije učil od 1895, od 1901 je bil potujoči snemalec in prikazovalec filmov v Tunisu, delal je na Hrvaškem, Poljskem, v Alžiru, na Kitajskem in v Indoneziji ...; v Šoli narodnega zdravja je posnel 28 filmov. Stjepan Sraga je kot tehnik skrbel za aparature in bil kinooperater; on je film kontrolno prikazal v topolškem zdravilišču. Dr. Josip Rizner - Rasuhin (1892–1936) je bil zdravnik, higieno je študiral v Dunaju, Breslavu in Berlinu, bil je upravitelj Inštituta za socialno medicino Ministrstva narodnega zdravja v Zagrebu. Tam je leta 1924 postala predstojnica Službe za zdravstveno propagando Vanda Novosel (1887–1945), gledališka kritičarka in prevajalka, ki je študirala filozofijo in psihologijo v Zagrebu. V sklopu njenega oddelka je bil foto-filmski laboratorij za izdelavo diapozitivov, montažo, izdelavo podnapisov na filme in kopiranje; širili so fond tujih zdravstveno-izobraževalnih filmov. Inštitut se je leta 1926 z drugimi socialno-higienskimi ustanovami (Epidemiološki zavod, Pasteurjev zavod, Bolnišnica za nalezljive bolezni, Zavod za produkcijo živalske limfe) združil v Higijenski zavod s Šolo narodnega zdravja. Imela sta poslanstvo, da bi v sklopu razmaha socialne medicine po prvi svetovni vojni izboljšala zdravje najširših slojev ljudstva, predvsem na vasi in da bi kar najučinkoviteje izobrazila množice. Financer je bila ameriška fundacija Rockefeller. Na Šoli so začeli razvijati lastno filmsko produkcijo, saj je film veljal za »magični medij, ki lahko zbudi največje zanimanje in najbolj sugestivno deluje na gledalce iz različnih socialnokulturnih okolij«. Močno je vzgojno-izobraževalni film podpiral načelnik Ministrstva za zdravje dr. Andrija Štampar, tudi sam kinoamater. Fotografski in filmski laboratorij Šole je odkupil tehnično opremo družbe »Jugoslavija film«, ki je bila pred likvidacijo. V tistem času je bil najbolje opremljen filmski laboratorij, v katerem so obdelovala filme tudi druga zagrebška filmska podjetja. Leta 1927 so posneli prvi znanstveno propagandni film Zdravilišče (Lječilište) Topolšica. Na Šoli so v času med obema vojnama posneli in obdelali preko 100 dokumentarnih in igranih filmov izobraževalnega značaja, ki si jih je ogledali okoli 25 milijonov ljudi.
Po prenehanju snemanja filmov in njihove aktivne uporabe je filmski fond ostal do leta 1969 ohranjen v prostorih Šole, leta 1969 ga je prevzela v hrambo in nadaljnjo zaščito Jugoslovanska kinoteka iz Beograda. Zaradi zaščite materiala, ki hitro propada, se je Jugoslovanska kinoteka obvezala, da bo filme presnela na negorljiv trak, za potrebe Šole kopirala filme na 16 mm trak in na eventualno zahtevo vrnila vse originale. Predaja gradiva je bila površna, gradivo ni bilo natančno označeno. Jugoslovanska kinoteka je hranila gradivo do leta 1982, ko ga je kot del filmske dediščine SR Hrvaške prevzela Hrvaška kinoteka. Ugotovili so, da Jugoslovanska kinoteka ni izvedla svojih obveznosti: ni presnela gradiva, del materiala je bil v zelo slabem stanju in ga je bilo treba najprej zaščititi. Filme so prestavili v primernejše škatle in prenesli v protipožarna skladišča z nadzorovano mikroklimo. Do leta 1987 so regenerirali in presneli tiste filme, ki jih je bilo tehnično mogoče. Dela filmov ni bilo več možno rešiti. Med njimi je bil tudi film o Zdravilišču Topolšica.
Vsesplošno navajani podatek, da naj bi film o Topolšici režiral Milan Marjanović, je podal Aleksander Gerasimov (1894–1977), snemalec in fotograf, je prišel na Šolo šele leta 1930. Marjanović (1879–1855) je bil uveljavljen publicist, književni kritik in javni delavec. V času bivanja v ZDA leta 1926 je zaključil enoletni študij fotografske in filmske tehnike in režije dokumentarnih filmov v NY Institute of Photograph. Postopoma je zamenjal Vando Novosel na položaju vodje oddelka. Ali je Marjanović res avtor prvega filma, posnetega v Šoli narodnega zdravja v Zagrebu, filma o Topolšici, bo treba še preveriti: dr. Savić svojih dveh pisem ne naslavlja na Marjanovića, ampak na Rizner - Rasuhina in Vando Novosel. V scenariju se omenja proslava državnega praznika 1. decembra, dneva združitve Države SHS s Kraljevino Srbijo v Kraljevino SHS: če so snemali dejansko predstavo, je snemanje potekalo že konec leta 1926. Morda so za potrebe snemanja kasneje zaigrali samo del igre. Leta 1927 se Šola in Zdravilišče ne dogovarjata za snemanje, ampak že za testni prikaz filma. Ključno vprašanje je, kdaj TOČNO je prišel Milan Marjanovič na Šolo narodnega zdravja. Na splošno velja, da »v začetku leta 1927«. Takrat – se zdi – je bil film o Topolšici že posnet. Čeprav film ni ohranjen, iz dokumentacije natančno vidimo protokol sprejema bolnika in mnoge podrobnosti iz zdravilišča: izvemo, da so bili po stavbah izobraževalni napisi, spoznamo dnevni red odraslih bolnikov in otrok ter da so se bolniki tudi kopali v bazenu, česar do sedaj nismo vedeli.

Viri dostopni pri avtorju.

Vsak mora na 4. maja s slavja ob cerkvi sv. Florijana prinesti mlečno pletenico

ROK POLES

O katastrski/davčni občini sv. Florijan v »Göthovi topografiji« (pred 1848) in jožefinskem katastru (1789–1790)

Nadaljujemo z opisi katastrskih/davčnih občin po Šaleški dolini izpred sredine 19. stoletja: odgovore na vprašanja Georga Götha iz Gradca je zapisal šoštanjski sindik (trški/okrajni uradnik) Matevž Sajovic.
»Okraj Šoštanj sestoji iz sledečih občin, in sicer [nemška imena so našteta po abecedi, kar je tudi ob strani dopisano]: Florjan Sv., Gaberke, Lokovica, Ravne, Zavodnje, Družmirje, Lepa Njiva, Šoštanj trg, Skorno, Topolšica, Vid Sv., Bele Vode.
Odgovori za vsako skupnost za poskus statistično-topografske predstavitve Štajerske
Občina Sv. Florjan [pri Šoštanju, zapisano z drugi roko in debelejšim svinčnikom]
Ad 1. [kraj] Občina Sv. Florjan šteje 21 hiš, 36 strank (Wohnpartheyen) in ne vsebuje nobenega drugega kraja. Od sedeža okrajne gosposke je oddaljena 1 2/8 milje. Leži na rahli vzpetini in jo obdaja tako imenovani Šentflorjanski potok; sicer je od poštne postaje Velenje oddaljena 2 1/2 milje. Ima dobre? in lep razgled. Vsak kmet je oddeljen zase.
Ad 2. [značilnosti občine] Kot rečeno je [občina] hribovita in gozdnata, tam je podružnična cerkev sv. Florijana, kjer je vsakega 4. maja cerkveno slavje z zabavo (ein Kirchfest mit Belustigungen) in od koder mora vsak prinesti mlečno pletenico (wo jeder einen Zopf davon tragen muß).
Ad 3. [vode] Potok Sv. Florijana izvira v zgornjem delu občine in se izliva v potok Paka pri kmetiji Zorko. V potoku so tudi ribe (postrvi) in srednje veliki dobri raki. Ribolov v celoti pripada gospostvu Šoštanj. Na potoku, čeprav ni globok in je majhen, je več hišnih mlinov. Ko se vanj stečejo hudourniki, se Florijanski potok razlije, vendar ne dela škode; ni ploven in je precej hiter, to je, hitro teče dalje. Ob visokem vodostaju tudi spravljajo bukova polena (Buchern Kl[a]f[ters]che[i]d) iz šentflorjanskih alp za gospostvo Šoštanj po tem potoku, da jih vleče tok.
Ad 4. [znamenitosti] Ruševina gradu Katzenstein se prepozna po zidovju, še vedno obstaja staro obzidje pri podružnični cerkvi sv. Florijana in je pripoved, da je tu stal omenjeni grad in so ga v viteških časih uničili Turki. Podložniki so kasneje prišli h gospostvu Šoštanj.
Ad 5. [pridelki] Običajne vrste žitaric, tudi vsakovrstni poletni sadeži (Sommerfrüchte [jarina, pomladno žito]). Tu uspevata ajda in oves, pa tudi rž. Lov pripada gospostvu Šoštanj.
Ad 6. [poti] Najboljša cesta pelje proti Belim Vodam, a je zaradi ilovnatih tal nikdar ni moč prav dobro urediti. Tudi pešpot je proti Belim Vodam in od tam še preko pogorja proti Črni na Koroškem.
Ad 7. [gozdovi] Gozdovi, največ borov les, so dobro kultivirani in gospoščinski (pripadajoči gospostvu Šoštanj) šentflorianski gozd je zelo lep, poraščen s številnimi bukvami in ga je približno 116 oralov in 85 [kvadratnih] klafter [skoraj 67 ha]. Kmetje ga posedujejo približno 200 oralov [115 ha] in so vsi rustikalni podložniki.
Ad 8. [oglje] Se ne izdeluje.
Ad 9. [opekarne, apnenice] Tudi nič.
Ad 10. [viri preživljanja] Živinoreja = ovčereja = osnovni dohodek.
Ad 11. Zase ne kupujejo nič, prodajo pa veliko lesa, žita in pitanih volov.
Ad 12. [sejmi] Nič.
Ad 13. [tla] Vsepovsod ilovnata, primerna za pšenico in jih gnojijo za vsak pridelek.
Ad 14. [mlatilnice] Nič, o tem nič ne vedo.
Ad 15. [planine] (Nič) Vsak kmet ima svoje travnike in pašnike pri kmetiji.
Ad 16. Kot pri 15.
Ad 17. [krmljenje živine] Pasejo jo ob skupnih poteh, po pašnikih in gozdovih.
Ad 18. [plača pastirja v planini] Tu ni v rabi.
Ad 19. [bolezni v planinah] Nič.
Ad 20. [gasilstvo] Požarnovarstvenih ustanov ni, dva kmeta sta zavarovana pri graški ustanovi.
Ad 21. [graščine] povedano pri 4
Ad 22. [vodovod] Nič
Ad 23. [cerkev] Cerkev je podružnica sv. Floriana s kapelo. Odvetnik in patron je gospostvo Gornji Grad.
Ad 24. [župnija] Občina nima duhovnika, je del župnije sv. Mihaela pri Šoštanju in ljudje imajo do župnijske cerkve peš do 2 1/2 ure.
Ad 25. [šola] K pouku hodijo k omenjeni matični cerkvi sv. Mihaela pri Šoštanju kot tudi v šolo v trgu Šoštanj. Patron je gospostvo Gornji Grad.
Ad 26. [pouk] kot pri 25.
Ad 27. [zdravstvo] Mrtve odnesejo k omenjeni matični cerkvi in tam pokopljejo. Zdravnik je iz Šoštanja. /.../
Ad 28. [razgledišča, nasadi] Nič.
Ad 29. [izstopajoči prebivalci] Jih ni.
Ad 30. [starost, rojstva] Ljudje dočakajo visoko starost, saj je gorski zrak tukaj zelo blagodejen. Vsak kmet ima svoj grič, ki ga poseljuje kot neomejen gospodar. Med sabo so miroljubni in gostoljubni in ob velikih delih prav po sosedsko pomagajo drug drugemu. Prebivalci občine spadajo v največjem delu h gospostvu Šoštanj in nasploh, to lahko rečemo, niso revni. O posebno rodovitnih porodih ni nič omeniti.«
Sindik Sajovic je naenkrat zapisal odgovore za vse katastrske občine v okraju Šoštanj. Kraje je razporedil po abecedi po nemških imenih. Odgovori so bili nato ob arhiviranju razdeljeni – razporejeni po abecedi med kraje celotne mariborske in celjske kresije.
Pletenica, ki so jo kupovali na florjanovo pri šentflorjanski cerkvi, je bila bogat, sladek, bel, mlečni praznični – obredni kruh; svojčas so verjeli v njeno posebno, magično moč. Pletenice so pekli ob božiču in veliki noči (ki je vezana na prvo pomladno polno luno in je lahko včasih že kmalu po florjanovem), ponekod so pletenico pekli ob krstu, drugje so jo zvili v venec in z njo okrasili svatovski, ženitovanjski kruh.
Dodajmo še opise/podatke o Florjanu iz jožefinskega katastra (1789–1790):
»Opis meje: Ta občina meji zgoraj na občino Topolšica in spodaj na župnijo Paka in na [v] komisariatu Novi klošter ležeči občini Gornina in Skornu. Desno jo potok Topolšica razmejuje od občine Lokovica [Šoštanj?]. Levo jo obdajata občini Marija Lepa Njiva in Bele Vode, ki sta v tem komisariatu, a v župniji Mozirje.«
Večina obdelovalnih površin je bila poimenovana/locirana glede na hiše, hleve, kozolce, ceste, poti, sosednje kmetije (njiva pod, nad, pri ...), nekaj imen opiše njihove značilnosti (dolga, velika, gornja njiva), kopica ledinskih imen pa nam pove še kaj več:
Mlin Primoža Klemna je imel dve progi in 1 stope (parc. št. 2) in je bil ločen od njegove hiše.
Primož Podhrastnik je imel mdr. njivo 'pri potoku Toplica' (22), travnik 'Na globočan' (25) in njivo 'Na glabočnim' (26), njivo 'Na smrečin' (27), kajžo ali sušilnico (Keuschen oder Brechl Stuben, 29).
Miklavž Vavko je imel mdr. njivo 'Pod pušpanom' (Buchbaum, 34).
Andrej Golob je ime mdr. njive 'Kopšnik' (44) in 'Drugi Kopšnik' (46), 'Na vrhu' (52), 'Na podhrastnik' (53), 'Na globočnik' (54), 'V lipovci' (59), 'Pri dragi' (60), 'Novica' (63) in 'Pod mejo' (65) ter 'črni gozd' (67).
Jurij Frelih je ime mdr. travnik 'Borovej' (74), njive 'Ograja' (Ogrey, 77), 'Na mlakah' (79) in živinski pašnik 'Pri gospostvu' (78).
Jurij Rožič je imel mdr. travnik 'V dragi' (99), njive 'Kopšnik' (100), 'Ograja' (102), 'Druga ograja' (103), pašnik 'Na dolnej' (107) ter črni gozd (108).
Matija Roščer je imel mdr. njivo 'Pri kajži' (118) in kajžo (119), njive 'Novica' (121, 124), 'Na loki' (122, 123), 'Pod slinovij' (? 128), zelišči vrt (127) črni gozd (142).
Na posestvu Gregorja Nagorevčnika sta bili mdr. 'cerkvi sv. Floriana' (Kirchen st. Florian, 146, mišljeni cerkev + kapela). Opis parcele št. 147: 'Nad cerkvijo je kamniti hrib, kjer je nekdaj stal grad Kacenštajn'. Nagorevčnik je imel njive 'Pod kozolcem' (149), 'Na rebri' (150, 151), 'Na Štrizlsoum' (156), 'Za planino' (162), 'Pod klancam' (164, 166), 'Pod verham' (165), 'Na rigli' (168), 'V arneh' (158) in istoimenska travnik (160) in črni gozd (169), vinograd (152). Parcela 171 je bila 'vinograd in gozd dominija in gospostva Šoštanj', 173 pa gospoščinski sadovnjak.

Pavel Venko je imel mdr. njive 'Pri pogoreli kajži' (178), 'Ograja' (185), 'Na odeli' (192), 'Na rebru' (195), travnike 'Za planino' (187), 'V dragi' (188), 'V grabnu' (190), vinograd (194).
Jurij Pogorevčnik je imel kajžo (197), travnike 'Sekira' (Sikira, 200), 'Nad odeli' (221), njive 'Pri puši' (201), 'Pri kajži' (202), 'Pod kajžo' (207), 'Novica' (203), 'Ograja' (216), 'Na gladeženci' (220), vinograd (206), črni gozd (210), svinjski pašnik (Schweinweyde, 213), zeliščni vrt za hišo (217).
Jože Nagorevčnik je imel eno kajžo na parceli št. 225 in še eno na št. 278, njive 'Ograja' (227, 258), 'Krulišnik' (257), 'V loki' (261), 'Na kladi' (264), 'Na stuku' (266), 'Pod Rasgogum' (268), 'Na rebru' (271), travnike 'Za vrašmskam' (262), pešpot 'v štuk' (270), črni gozd (277).
Blaž Onou je imel mdr. travnik pri potoku (235), njive 'Na doliej (237), 'Za planino' (239), 'Pod vejam' (243), 'Na rauni' (244), 'Za grabnam' (246), v grabnu (247), vinograd (240), črni gozd (249), 1000 in še 900 kvadratnih sežnjev nedonosnega gozda (250, 251).
Jakob Štakne je imel mdr. njive 'V dolini' (289), 'Na polju' (291), 'Na potokah' (303), travnike: v grabnu (295), 'V dragi' (298), vinograd (297), črni gozd (307).
Miha Slamovnik je imel vinograd (317), ki je bil pol od gospostva Velenje, spodnja polovica pa od gospostva Šoštanj, travnik 'Pri logu' (Beym Loog, 321), njive 'V fertauzi' (326), 'Za gošo' (327), 'Za vejami' (332), 'Na rebru' (336), 'Na hriber' (338), 'Ograja' (339), 'Druga ograja' (340), črni gozd (343).
Anton Vajs je imel vinograd (340), njive 'Za kaščo' (Sa Kastoy, 352), 'Na plasvin' (356), 'Na vrhu' (359), 'Na ratu' (? 362), 'Na kočič' (an Kotschitsch, 363), 'V Lomku' (364), 'Ograja' (367), Na odeli' (368), črni gozd (374).
Lovrenc Punčuh je imel mdr. vinograd (378), njive 'Na vrhu' (381), 'pri Marku' (389), 'Novica' (394), 'Za gorico' (Sagorizoy, 395), 'V lokah' (402), zeliščni vrt (385), travnike 'Kopšnik' (388), v grabnu (398), 600 kvadratnih sežnjev nerodovitnega (401), kajžo (403), črni gozd (406).
Janez Marko je imel mdr. travnik 'Pri kozolcu' (Bey der Harpfen, 411), njive 'Za jezerom' (Sa Jeseru, 418, 'Za Joiliham' (?, 420), 'Na vrhu' (424), 'Na loki' (427), 'Na rebru' (428)
Boštjan Goričnik je imel mdr. njive 'Pri sušilnici' (Bey der Brechl Stuben, 438), v grabnu (447), 'V platu' (449), sušilnico (439), travnik 'V dragi' (442), travnik in njivo 'Za jezom' (457, 458, v bližini njive 'Pri Sraletu', 455).
Kaj nam ta imena povedo?
Pokrajina je vodnata (Pri/Na potoku), ponekod močvirna (Na mlakah, Na loki, Na logu = močvirni travnik ob vodi), poplavljena (Za jezerom) ali plazovita (Na plasvin = Na plazovini).
Pokrajina je reliefno razgibana (Globočan, Na vrhu, Pri/V dragi = pri dolini, Na rebri = na pobočju, Pod klancem, V grabnu, V dolini, Na hribu).
Pokrajino zaznamuje drevje: smreke (Na smrečini), bori (Borovej), hrasti (Podhrastnik), lipa (V lipovci), pušpan (Pod pušpanom), gozd nasploh (Za gošo, Za vejami).
Prebivalci gojijo posebne kulture (zelje = kapus – 'kapusnik' = Kopšnik?).
Mnoge njive so ograjene (Ograja), da jih ne bi popasle živali, nekatere so na novo izkrčene (Novinca), kot tudi travniki (Sekira). Mnoge kmetije so imele hišni vinograd in zeliščni vrt.
O posebnih živinorejskih tehnikah pričata toponima 'Za planino' in 'svinjski pašnik' – planina priča o poletni paši živine na višje ležečih travnikih, svinjski pašnik pa o reji prašičev na prostem.
Srečujemo posebne stavbe na kmetiji: kajža, sušilnica, kozolec. Toponim 'Za jezom' na območju blizu kmetije Srale priča o jezu za mlin, ki je stal na drugem bregu Toplice.
Pojavljajo se kar razsežna nedonosna območja, brščas strmina ali skalovje. O nesreči priča ime 'Pri pogoreli kajži'.
Posebna imena kličejo k nadaljnjim raziskavam: Gladežnica (grad = lakota?), Krulišnik (kruliti = prašiči?), Na kladi, Na stuku, Pod razgogom, Za vražemskim, V fertauzi (fertah = predpasnik = majhno?), Na ratu, Na kočič, Na odeli, V platu.
Pretežni del gozda je 'črni gozd'.
Posebnost je ime kmetije Punčuh: punčuh je bilo obuvalo kmetov, podložnikov – iz enega kosa usnja narejen nizek čevelj na vezalko kot nasprotje visokih plemiških škornjev z ostrogami. V času kmečkih uporov so imeli uporniki na svojih zastavah upodobljen punčuh.
V času od popisa 1754 do nastanka jožefinskega katastra 1789–1790 so se ohranili vsi priimki v Florjanu: Podhrastnik, Golob, Frelih, Roščar, Pogorelčnik, Onou, Nagorelčnik, Slamovnik, Veis, Punčuh, Werko/Marko, Goričnik. V franciscejskem katastru 1825 so kot priimki ohranjeni le še Golob, Pogorelčnik, Onou in Nagorelčnik; vsi ostali priimki so postali hišna (domača) imena, tam stanujoči pa so se že pisali drugače.
Prebivalci Florjana so bili kmetje, le za Gregorja Freliha beleži popis 1754, da je bil tudi tesar. Trije gospodarji so bili takrat še samski (ledig), Podhrastnik, Pogorelčnik in Veis.
V občini sv. Florian je bilo v letih 1789–1790 zabeleženih 56,4 ha njiv, na katerih so letno pridelali po 371 korcev pšenice, 290 korcev soržice in 420 korcev ovsa (ječmena niso pridelovali). Imeli so 133,4 ha travnikov, na katerih so nakosili 38 centov in 88 stotinov sladkega sena, 99 centov in 28 stotinov kislega sena ter 146 centov in 13 stotinov otave. Imeli so 1,7 ha vinogradov in 89,6 ha gozdov, kjer so pridobili po 26 2/6 sežnjev mehkega lesa.

Pletenica (splet)

Kmečki čevelj punčuh na zastavi kmečkih upornikov (Trostspiegel, 1539)

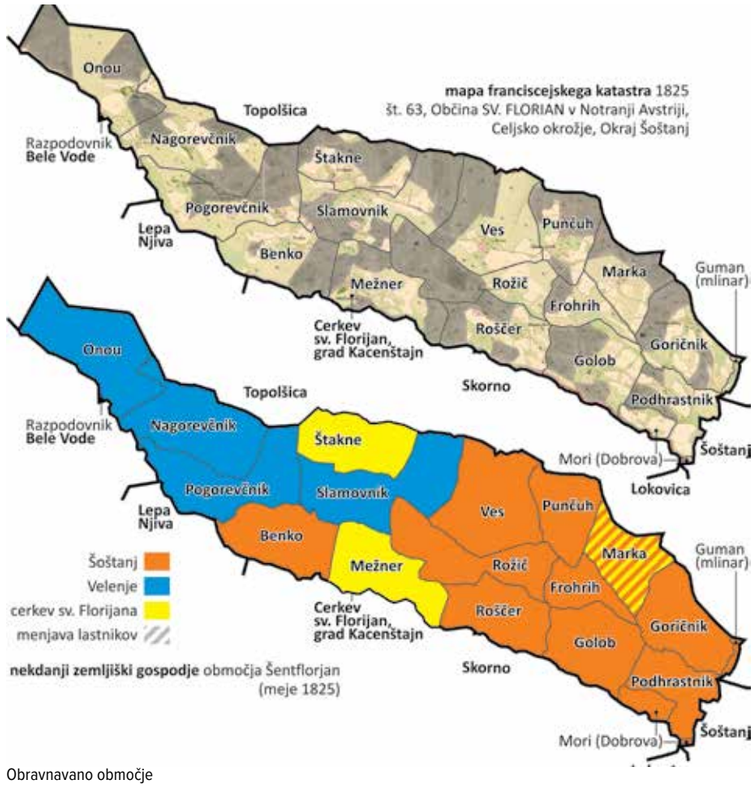

Obravnavano območje

Knjižnica

Mestna knjižnica Šoštanj – marec 2023

MARJETKA BLATNIK

KNJIŽNI SEJEM
PONEDELJEK, 6. 3., 10.00–18.00
Za vse ljubitelje starih knjig, sejem rabljenih knjig, prvi ponedeljek v mesecu.
Poleg podarjenih knjig prodajamo tudi knjige, ki so odslužile svojo nalogo v naši knjižnici, z namenom, da najdejo pot med ljudi in tako polepšajo dan strastnim bralcem in zbirateljem.

RAZSTAVE
ELA PEROCI: MED PRAVLJICE
MAREC, APRIL 2022
Razstava ob 100. obletnici rojstva Ele Peroci Med pravljice. Razstavo sta pripravili Bernarda Lukanc in Maja Praprotnik.

ELA PEROCI, LIKOVNI NATEČAJ
RAZSTAVLJAJO PRVI RAZREDI OSNOVNE ŠOLE KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA ŠOŠTANJ
Na otroškem oddelku bo na ogled razstava otroških likovnih del, ki so nastala v okviru praznovanja 100. obletnice rojstva Ele Peroci.
Razstavljajo drugi in tretji razredi Osnovne šole Karla Destovnika - Kajuha Šoštanj.

BRALNI PAKET
PRIVOŠČITE SI ... ČAS ZA KNJIGO
Čas se ustavi v družbi dobre knjige, zato se pustite presenetiti in si postrezite s paketom treh romanov po izboru vaše knjižničarke ali knjižničarja.

POTOPIS
MATEJA MAZGAN SENEGAČNIK: TRINIDAD IN TOBAGO
TOREK, 7. 3., OB 18.30
Najstarejši par v Karibih, Trinidad in Tobago, je majhna državica na jugu Karibov. Turistično manj razvita in ravno zato za mnoge popotnike toliko bolj zanimiva. Dva otoka, ki sta precej različna, nudita mnogo zanimivosti in pristnega stika z domačini. Nedvomno pa sta raj za potovanje z majhnimi otroki in idealna kulisa za poroko.

PRIREDITVE ZA OTROKE IN MLADINO
ČETRTKOVA PETA
ČETRTEK, 9. 3., OB 17.00
Ustvarjalnica za otroke in starše s Tjašo Rezman.
Dogodek prireja Medobčinska zveza prijateljev mladine Velenje – Vila Rožle.

PRAVLJIČNA MEDITACIJA ZA OTROKE Z JANJO IN MEDVEDKOM TAPKOM
ČETRTEK, 16. 3., OB 17.00
Sproščanje s pravljično meditacijo in tapkanje, pri katerem se bodo otroci »polnili« s pozitivno in ustvarjalno energijo. Otroci se zelo hitro odzovejo na tapkanje, kadar pri tapkanju uporabimo medvedka ali kako drugo igračko. Na ta način otroci prenesejo vse svoje težave na igračko in se lažje znebijo težav, ki jih imajo.
Ura pravljic je namenjena otrokom, starejšim od treh let. Z vami bo Janja Rednjak.

PRAVLJIČNA JOGA
ČETRTEK, 30. 3., OB 17.00
Ob poslušanju zgodbice bomo otroke popeljali v svet jogijskih položajev (asan). Postali bodo lahko hrabri junaki, pogumni levi, zviti krokodili, lahkotni vetrovi ali pa prikupni kraljeviči in princeske.
Pravljična joga je namenjena otrokom, starejšim od treh let. Z vami bo Nina Časl.

Ob 8. marcu, dnevu žena, bodo v Mestni knjižnici Šoštanj na ogled skulpture kiparja F. Ravnjaka. Čestitamo!

2023 – leto pesnika Karla Destovnika - Kajuha

ŠPELA POLES

Kajuh v Državnem zboru

Leto 2023 je Vlada RS razglasila za leto pesnika Karla Destovnika - Kajuha (1922–1944). Več dogodkov je strnjenih v zadnjem februarskem tednu 2023, ko mineva 79 let, odkar je Kajuh 22. februarja kot borec XIV. divizije izgubil življenje.

V preddverju velike dvorane Državnega zbora RS je od 20. do 24. februarja 2023 na ogled priložnostna razstava Sto dejstev o Kajuhu. Razstava je nastala pod okriljem Občine Šoštanj.

Razstava je istočasno na ogled na ploščadi pred I. gimnazijo v Celju, ki jo je Kajuh obiskoval kot dijak in neuradno slovi kot »Kajuhova gimnazija«. Na razstavi je predstavljenih sto ilustriranih kratkih zapisov s poudarki iz Kajuhovega življenja in njegovega literarnega ustvarjanja. Prva postavitev je bila na Trgu svobode v Šoštanju decembra 2022, ko je bilo v občini Šoštanj razglašeno Kajuhovo leto ob 100. obletnici pesnikovega rojstva. Ob razstavi je v tiskani in elektronski obliki izšla tudi knjiga Sto dejstev o Kajuhu, ki je dostopna na naslovu: https://www.vila-mayer.si/100-dejstev-o-kajuhu.

Knjiga je v tiskani obliki na razpolago v Vili Mayer v Šoštanju, v Vili Bianca ter uličnem samopostrežnem nakupovalnem knjigomatu Velenjske knjižne fundacije Knjigolin21, ki stoji na Starem trgu 35–36 v Velenju.

Karel Destovnik - Kajuh je pesnik upora in upanja. V svoji poeziji je izrazil hrepenenje po lepšem in pravičnejšem svetu. V zgolj šestih letih je ustvaril več kot 150 pesmi, več kot polovica jih je uglasbenih. Kajuhova poezija je slovenska klasika 20. stoletja.

Rodil se je v Šoštanju, v hiši, ki danes nosi ime Kajuhov dom in je ena najmarkantnejših stavb v mestu. Umrl je star 21 let nedaleč od doma, v Šentvidu nad Zavodnjami. Tam je danes postavljen Kajuhov spominski objekt. V eni od pesmi je Kajuh zapisal: »Lepo je, veš, mama, lepo je živeti, toda, za kar sem umrl, bilo je premalo umreti!«

Razstava Sto dejstev o Kajuhu v Državnem zboru RS Foto Š. P.

Knjiga o Kajuhu v knjigomatu Knjigolin21 Foto Š. P.

Razstava Sto dejstev o Kajuhu pred I. gimnazijo v Celju Foto Š. P.